

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРІОРИТЕТИ, РЕФОРМУВАННЯ, СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

УДК 351.749:343.341(4/9)

В.В. Ткаченко,
доктор історичних наук

ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦПІДРОЗДІЛІВ ПО БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Статтю присвячено вивченню досвіду США та окремих європейських країн щодо діяльності спецпідрозділів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, який може бути корисним у процесі реформування органів внутрішніх справ України.

Ключові слова: європейський вектор розвитку України, реформування органів внутрішніх справ України, США, європейські країни, організована злочинність, спецпідрозділи.

Стаття посвящена изучению опыта США и отдельных европейских стран в сфере деятельности спецподразделений, осуществляющих борьбу с организованной преступностью, который может стать полезным в процессе реформирования органов внутренних дел Украины.

Ключевые слова: европейский вектор развития Украины, реформирование органов внутренних дел Украины, США, европейские страны, организованная преступность, спецподразделения.

Paper is devoted to the study of the experience of the United States of America and European countries in the activities of special units engaged in the fight against organized crime, which can be useful in the process of reforming the law enforcement agencies of Ukraine.

Keywords: European vector of the development of Ukraine, reformation of law enforcement agencies of Ukraine, USA, European countries, organized crime, special units.

На сучасному етапі розвитку України нагальною є проблема реформування системи правоохоронних органів держави. У зв'язку з обранням європейського вектору розвитку країни досить актуальним є вивчення досвіду зарубіжних країн з цієї проблеми.

Метою статті є висвітлення окремих аспектів досвіду США та європейських країн у діяльності спецпідрозділів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю.

Реформуванню системи органів внутрішніх справ України присвячено чимало наукових досліджень, які розглядали різні аспекти цієї проблеми. Так, діяльність спецпідрозділів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, вивчали: О.М. Бандурка, В.Л. Грохольський, О.М. Джужа, О.Г. Кулик, О.М. Костенко, Б.В. Романюк, А.В. Савченко, В.А. Тимошенко, М.І. Хавронюк та інші.

В умовах постійного зростання організованої злочинності керівництво поліції США наприкінці 60-х років минулого століття прийняло рішення про створення

спеціальних елітних підрозділів, здатних успішно проводити навіть найнебезпечніші операції. SWAT (спочатку створення підрозділу – англ. Special Weapons Assault Team – штурмова група зі спеціальним озброєнням; зараз – англ. Special Weapons And Tactics – спеціальне озброєння і тактика) – це підрозділ в американських правоохоронних органах, який використовує легке озброєння армійського типу і спеціальну тактику в операціях із високим ризиком, у яких необхідні здібності та навички, що виходять за межі можливостей звичайних поліцейських. До основних завдань SWAT входить: знищення і затримання особливо небезпечних злочинців, звільнення заручників, проведення антитерористичних операцій, забезпечення підтримки при рейдах проти наркомафії, арештах, обшуках підозрюваних, стабілізація небезпечних ситуацій при зіткненні зі злочинцями, звільнення адміністративних будівель тощо.

Перший загін SWAT був створений при Департаменті поліції Лос-Анджелеса та складався з п'ятнадцяти команд по чотири людини у кожній, загальна чисельність становила 60 осіб. Учасники загону отримували спеціальний статус і премії. Упродовж місяця вони проходили спеціальне тренування. Першими завданнями загону була охорона поліцейських установ під час громадських безпорядків.

Як правило, співробітники SWAT несуть повсякденну службу, як й інші поліцейські, але їх у будь-який час можна зібрати, зробивши виклики на пейджери, мобільні телефони чи радіоприймачі. Навіть у великих поліцейських управліннях, таких, як поліцейський департамент Лос-Анджелеса (LAPD), персонал SWAT, зазвичай, використовується для протидії злочинності, оскільки вони більш підготовлені, ніж звичайний поліцейський патруль (при несенні щоденної служби вони не беруть з собою спеціальної амуніції і зброї).

Персонал SWAT завжди готовий до виклику по команді “тривога”, але більшу частину службового часу проводить у регулярних патрулях. З метою скорочення часу для реагування при виникненні екстрених ситуацій, які вимагають прямого втручання SWAT, на сьогодні широко використовується метод розміщення екіпіровки та озброєння SWAT в захисних ящиках багажників спеціальних поліцейських джипів.

Поліцейські SWAT набираються у поліцейських підрозділах із числа добровольців. Залежно від політики, яка проводиться поліцейським департаментом, кандидати повинні відслужити мінімальний строк у лавах департаменту перед визнанням їх придатними для проходження служби у спеціальних підрозділах, таких, як SWAT. Кандидати до загону SWAT підлягають ретельному відбору та підготовці. Вони повинні скласти іспит із фізичної підготовки, усне, письмове та психологічне тестування. Особлива увага приділяється фізичній підготовці, оскільки поліцейський повинен бути готовим до будь-яких бойових операцій. Після відбору потенційний співробітник повинен пройти численні курси, які перетворять його у повністю кваліфікованого бійця SWAT. Поліцейські тренуються влучно стріляти, опановують снайперську підготовку, роботу з вибухівкою, вивчають захисну тактику, надання першої медичної допомоги, майстерність ведення перемовин, поводження зі службовими собаками, техніку альпінізму. Також співробітники спецпідрозділу можуть пройти курси поводження з гумовими кулями, світлошумовими гранатами, використання методу контролю над натовпом тощо [1].

У Великобританії для успішної боротьби з організованою злочинністю функціонувало національне управління з розслідування кримінальних злочинів (NCS), яке було створене у 1998 р. У 2006 р. його реорганізували в агентство по боротьбі з організованою злочинністю (Serious Organized Crime Agency – SOCA) – самостійну організаційно-незалежну силову структуру Сполученого Королівства, яка формально входить до Міністерства внутрішніх справ. Агентство було створено

і функціонувало на підставі та відповідно до Закону “Про організовану злочинність” 2005 р. (The Serious Organized Crime and Police Act 2005. URL: legislation.gov.uk.).

З утворенням SOCA у квітні 2006 р. їй були передані функції таких служб, як Національна антикримінальна бригада (National Crime Squad), Національна служба кримінальної розвідки (National Criminal Intelligence Service), Національне об’єднання по боротьбі зі злочинами у сфері високих технологій (National Hi-Tech Crime Unit), секція з розкриття та розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків Королівської акцизної та митної служби (HM Revenue & Customs), Прикордонна служба – в частині компетенції протидії організованій злочинності у сфері міграції.

SOCA вирішувала завдання по боротьбі з відмиванням грошей та торгівлею людьми, наркобізнесом, організованою злочинністю мігрантів і комп’ютерною злочинністю тощо. Співробітники SOCA наділені сукупністю повноважень констебля, офіцера митної та міграційної служби в їх різних комбінаціях. Вони не носять уніформи і не підлягають перевірці з боку констеблів територіальної поліції в побутових ситуаціях (на дорогах, вулиці тощо).

Штат SOCA становив близько 4200 співробітників, у тому числі 400 з них займалися безпосередньо управлінською діяльністю. Вищий робочий орган – колегія – складалася з 11 членів. Із числа тих, хто зайнятий безпосередньо у сфері боротьби зі злочинністю, половина займається кримінальними розслідуваннями, а інші фокусують свою увагу на аналізі та розвідці [2, с. 87].

7 жовтня 2013 р. у Великобританії почало роботу нове Національне агентство по боротьбі зі злочинністю (National Crime Agency, NCA). Спецслужбу називають аналогом американського ФБР, її представництва розміщені у 40 країнах. NCA займається боротьбою з організованою злочинністю, нелегальною міграцією, економічними правопорушеннями, кіберзлочинністю та захистом дітей. За всіма напрямками агентство співпрацює із правоохоронними органами 150 країн, щоб виявляти міжнародні зв’язки злочинних груп. Національне агентство по боротьбі зі злочинністю було утворене шляхом злиття кількох відомств. Штат агентства становить 4500 осіб [3].

У Федеративній Республіці Німеччина з огляду на її федеративний державний устрій наявна складна система органів, до компетенції яких належить боротьба з організованою злочинністю. Разом з тим, кримінальним кодексом ФРН або іншим законом не передбачено визначення терміна “організована злочинність” або “вчинення злочину організованою групою або злочинною організацією”.

У Федеральному міністерстві внутрішніх справ ФРН функціонує відділ по боротьбі з тяжкими злочинами та організованою злочинністю у складі Департаменту громадської безпеки, завданнями якого є розробка державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, нормативно-правових актів федерального рівня з цих питань, підготовка міжнародних угод у цій сфері.

Департамент боротьби з організованою злочинністю і особливо тяжкими злочинами здійснює боротьбу з міжнародною організованою злочинністю за пріоритетними напрямками: насильницькі та тяжкі злочини, незаконний обіг наркотиків, фінансова та економічна злочинність, злочини проти власності, фальшивомонетництво, кіберзлочинність. У цій діяльності зазначеному Департаменту надається сприяння відповідних фахових підрозділів, а також інтенсивна оперативна аналітична підтримка.

Відповідно до своєї компетенції Департамент виконує поліцейські завдання у сфері кримінального переслідування, наприклад, у випадках міжнародної організованої протиправної торгівлі зброєю, вибуховими матеріалами, боєприпасами, наркотичними або лікарськими засобами, виготовленням та розповсюдженням фальшивих грошей, якщо це зумовлено необхідністю проведення розслідування

за кордоном. Боротьба з міжнародним організованим відмиванням грошей, якщо це спрямовано проти внутрішньої та зовнішньої безпеки ФРН або проти уразливих місць важливих для життєдіяльності суспільства установ, також входять до переліку його завдань.

Разом із діяльністю у сфері проведення розслідування Департамент, як центральний підрозділ, у межах своїх функцій проводить аналіз усіх важливих повідомлень про злочини та злочинців, готує щорічні звіти про стан злочинності за окремими її видами з метою оцінки значення окремого виду злочину для розвитку кримінальної ситуації в Німеччині [4, с. 163].

Таким чином, боротьба з організованою злочинністю відзначається тісним поєднанням розслідування та аналітичної діяльності, а також співробітництвом із компетентними відомствами та установами як всередині країни, так і за кордоном.

У Франції спеціалізованим підрозділом, на який покладено обов'язки протидії організованій злочинності, є Суб-директорат з протидії організованій злочинності та фінансовими злочинами (the Sub-Directorate for the fight against Organized Crime and Financial Delinquency – S.D.L.C.O.D.F.), який входить до структури Центрального Директорату судової поліції.

Суб-директорат із протидії організованій злочинності та фінансовим злочинам здійснює свою діяльність за такими напрямками:

стратегічний аналіз, координація (ідентифікація, моніторинг кримінальних організацій, проведення оперативного та стратегічного аналізу, забезпечення організації проведення міжвідомчих нарад із питань боротьби з організованою злочинністю; сприяння оперативним підрозділам у питаннях, пов'язаних із вогнепальною зброєю та вибухівкою тощо);

розслідування злочинів, пов'язаних із організованою злочинністю (питання розслідування злочинів, торгівлі забороненими товарами, розшуку осіб, які вчинили злочини; протидія незаконному обігу наркотиків, торгівлі людьми, злочинам проти життя та здоров'я особи, незаконному переміщенню культурних цінностей тощо);

розслідування фінансових злочинів (розслідування економічних, комерційних і фінансових злочинів, які стосуються організованої злочинності, а також протидія національному і міжнародному шахрайству, відмиванню (легалізації) коштів, здобутих злочинним шляхом, та фінансування тероризму; розслідування кіберзлочинів, махінацій із платіжними картками, випадків скоєння шахрайства відносно електронних комунікаційних компаній; протидія податковим правопорушенням та корупції) [7, с. 28].

В Італії для боротьби з організованою злочинністю (мафією тощо), тероризмом і тяжкими видами злочинів було створено елітний спецпідрозділ під назвою ROS (Raggruppamento Operativo Speciale). Цей спецпідрозділ входить до структури Карабінерів, складається з відділів, відділень, оперативних груп, що розміщені в кожному місті та районі Італії. Карабінери виконують функції як військової поліції, так і цивільної. Безпосередньо підзвітні поліції Головного командування.

В цій країні є мережа окружних управлінь по боротьбі з мафією – судових органів при прокуратурах областей. Для боротьби з найбільш небезпечними формами організованої злочинності було створено прокуратуру зі спеціальних питань боротьби з мафією, яка перебуває в структурі Генерального прокурора та забезпечує взаємодію правоохоронних та судових органів. На чолі цієї структури знаходиться Головне управління, яким керує Державний прокурор по боротьбі з мафією. Це управління відповідає за координацію розслідувань, що проводять 26 відділів у департаментах, розташованих по всій країні. У кожному департаменті зайнято в середньому по десять прокурорів, яким підпорядковано чотири помічники, що відповідають за інформаційні бази даних.

Прокуратура здійснює свої операції в тісній взаємодії зі спеціальними підрозділами і структурами державної поліції, карабінерів. Відповідно до закону представники сил громадської безпеки зобов'язані співпрацювати зі слідчим персоналом прокуратури, інформувати його про всі одержувані оперативні та інформаційні матеріали, що стосуються діяльності мафії. Крім того, встановлено верховенство обов'язкового провадження в усіх справах, а нерозслідування злочину є злочином само собою. Сукупність цих факторів стало вирішальним для подолання корупції в Італії [10].

В Угорщині протидія організованій злочинності покладається на Національне бюро розслідувань та Контртерористичний центр.

Основними завданнями Національного бюро розслідувань є:

розслідування злочинів, скоєних на території Угорщини;

розслідування злочинів, вчинених організованими кримінальними групами як на території Угорщини, так і за її межами;

міжнародне співробітництво у проведенні операцій правоохоронних органів з протидії злочинам, пов'язаним із перетином кордону.

До основних завдань Контртерористичного центру належать:

оцінка та аналіз терористичної загрози в країні;

організація та координація роботи контртерористичних підрозділів у країні;

захист важливих об'єктів інфраструктури;

захист голови держави та прем'єр-міністра;

співробітництво з іноземними контртерористичними підрозділами.

У Польщі створено службу, яка підпорядкована безпосередньо Головному коменданту поліції Польщі та займається боротьбою з тяжкими злочинами в державі. На цю структуру покладено завдання розробки найбільш небезпечних угруповань організованої злочинності та груп, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. Вона також проводить спеціальні операції, в числі яких реалізація програми охорони свідка, розробка та здійснення прикриття при введенні поліцейського в злочинну групу з метою одержання інформації.

У 2000 р. було утворене Центральне бюро розслідування, яке є незалежним від місцевої поліції, хоча й має свої підрозділи в кожному регіоні країни. Воно займається переважно трьома напрямками діяльності: 1) боротьбою з організованою злочинністю й незаконними діяннями, які сприяють її процвітанню (торгівля зброєю, вибуховими пристроями, вимагання тощо); 2) злочинами, пов'язаними з незаконним обігом наркотиків (виробництвом, контрабандою, розповсюдженням); 3) економічними злочинами (відмивання брудних грошей, шахрайство, корупція) [12, с.181].

У Латвії протидія організованій злочинності покладається на Департамент протидії організованій злочинності (Organized Crime Combating Department), створений у структурі Головного Департаменту Кримінальної поліції Державної поліції Латвії, діяльність якої включає в себе:

боротьбу з організованою та економічною злочинністю, тероризмом, підривною діяльністю, саботажем, бандами злочинців, корупцією, підробкою грошей і незаконним поширенням наркотичних засобів та інших сильнодіючих хімічних або радіоактивних речовин, вогнепальної та інших видів зброї і вибухових речовин;

захист підрозділів Міністерства внутрішніх справ;

захист державної таємниці в межах своєї юрисдикції, як зазначено Кабінетом Міністрів;

направлення запитів, пов'язаних зі злочинами у сфері своєї юрисдикції і в інших випадках на прохання Генерального прокурора;

координацію діяльності державних установ, місцевих органів влади та приватного сектора в галузі боротьби з тероризмом [11].

Таким чином, вивчення європейської та світової практики боротьби з організованою злочинністю свідчить, що у світі немає універсальної моделі спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, які можна просто механічно запозичити та запровадити в Україні. Водночас, міжнародний досвід свідчить, що більш ефективно працюють на сьогодні структури по боротьбі з організованою злочинністю, які не входять до органів поліції, є елементом централізованої системи вертикального підпорядкування, як, наприклад, у Великій Британії, Франції, Італії, США та деяких інших державах.

Розглянутий зарубіжний досвід може бути корисним під час реформування органів внутрішніх справ України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Special Weapons and Tactics (SWAT) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // police.tucsonaz.gov/police/swat](http://police.tucsonaz.gov/police/swat).
2. *Матюхіна Н.П.* Поліція Великобританії : сучасні тенденції розвитку та управління: монографія / Н.П. Матюхіна ; за заг. ред. О.М. Бандурки. – Х. : Консум, 2001. – 131 с.
3. У Великобританії створили аналог ФБР – National Crime Agency, NCA, опублікована 13 жовтня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // www.mukachevo.net/ua/News/view/80805-У-Великобританії-створили-аналог-ФБР-National-Crime-Agency-NCA](http://www.mukachevo.net/ua/News/view/80805-У-Великобританії-створили-аналог-ФБР-National-Crime-Agency-NCA).
4. *Кононенко С.Я.* Організація роботи поліції Німеччини. (Використання досвіду під час реформування міліції України) : монографія / С.Я. Кононенко. – Тернопіль : “Терно-граф”, 2013. – 369 с.
5. *Корнієнко М.В.* Протидія організованій злочинності в країнах ЄС та США : монографія / М.В. Корнієнко. – К. : НТВ “Правник”, 2002. – 291 с.
6. *Кузьмічов В.С.* Поліція Баварії : структура, організація та система підготовки / В.С. Кузьмічов, В.Г. Лісогор // Науковий вісник КНУВС. – К., 2009. – Вип. 1 (62). – С. 205–208.
7. *Пилипчук В.Г.* Система організації управління і правового забезпечення діяльності спецслужб (досвід країн Європейського Союзу та Північної Америки) : аналіт. доп. / В.Г. Пилипчук, М.О. Будаков, В.М. Гірич. – К. : НІСД, 2012. – 56 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // www.niss.gov.ua/content/articles/files/Giruch-e61f4.pdf](http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Giruch-e61f4.pdf).
8. *Передерій О.С.* Правовий статус поліції країн Континентальної правової сім’ї (загально-теоретична характеристика на матеріалах Франції, Німеччини, Польщі) : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / О.С. Передерій. – Х. : Харк. нац. ун-т. внутр. справ, 2009. – 20 с.
9. Полиция Польши в отношении организованной преступности. – Щитно : Изд. высшей школы Полиции, 1996. – 210 с.
10. Materiali Ufficiali // Polizia moderna [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // poliziadistato.it/poliziamoderna/articolo.php?cod_art=2121](http://poliziadistato.it/poliziamoderna/articolo.php?cod_art=2121).
11. Organized Crime Combating Department [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // www.policija.lt/index.php?id=11388](http://www.policija.lt/index.php?id=11388).
12. *Шостко О.Ю.* Аналіз ефективної діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах / О. Ю. Шостко // Проблеми законності. – 2009. – № 1. – С. 176–185.

Отримано 02.10.2014